

Archiv für schlesische Kirchengeschichte. Im Auftrag für ostdeutsche Kirchen — und Kulturgeschichte herausgegeben von Joachim Köhler, Bd. 50. Jan Thornbecke Verlag Sigmaringen 1992 ss. 336.

Z pewnym opóźnieniem ukazał się 50 tom „Archivu” pod wytrawną redakcją ks. Joachima Köhlera, profesora historii Kościoła na Uniwersytecie w Tübingen, jako księga pamiątkowa dla wieloletniego współpracownika czasopisma Heinricha Grügera z okazji siedemdziesięciolecia jego urodzin. Tom zawiera 9 artykułów, w tym 4 omawiające kościelne dzieje Śląska do końca XVIII w., oraz 5 dla wieku XIX i XX. Najobszerniejszy jest artykuł ks. K. J. Rivinius, profesora w St. Augustin, pt. *Dzieje Domu Misyjnego pw. św. Krzyża (w Nysie) od początków do 1945 r.* (s. 13–86). Studium oparte głównie na dokumentacji zakonnej przedstawia starania księży werbistów około uzyskania zezwolenia władz pruskich i kościelnych władz wrocławskich (kard. Jerzy Kopp) na budowę ośrodka misyjnego w Nysie. Dnia 15 stycznia 1892 r. władze pruskie udzieliły pożądanego zezwolenia, a nieco wcześniej na budowę ośrodka misyjnego w Nysie zgodził się książę-biskup wrocławski kard. J. Kopp. Nie obyło się bez kampanii oszczerczej i antyzakonnej, prowadzonej zwłaszcza przez prasę. Ostatecznie placówka otrzymała jeszcze raz zezwolenie władz pruskich dn. 19 kwietnia 1892 r. W drugiej połowie kwietnia 1892 r. do Nysy przybyli pierwsi werbiści, a w następnym roku (14 XI) odbyło się poświęcenie nowego kościoła. Dn. 16 października 1892 r. powstało tam centrum formowania misjonarzy, a w kolejnych latach nastąpiła rozbudowa tej placówki misyjnej. Do pozytywnej współpracy między Nysą a biskupim Wrocławiem doszło za rządów kard. Adolfa Bertrama (1914–1945). Władze hitlerowskie zaczęły niszczyć ten wspaniale rozwijający się ośrodek misyjny. W 1937 r. zabroniły one uczęszczania do szkół prywatnych dzieciom urzędników państwowych, w 1940 r. nastąpiło zamknięcie szkół zakonnych, rewizje domowe i aresztowania z powodu „przestępstw dewizowych”. W szkole i w klasztorze zakwaterowano Niemców przesiedlonych

z Bukowiny. W 1945 r., po przejściu i zniszczeniach frontu, polska prowincja werbistów przejęła na nowo placówkę w Nysie. Wykorzystanie wrocławskich archiwaliów wzbogaciłoby niewątpliwie i problematykę i dokumentację rozprawy¹.

Ks. Antoni Kielbasa, salwatorianin z Bagna koło Wrocławia, w artykule *Upadek i odnowa miasta i klasztoru w Trzebnicy*, podjął próbę wyjaśnienia dziwnego zjawiska – dlaczego klasztor wraz z bazyliką Św. Jadwigi w Trzebnicy ocalał z pożogi wojennej, podczas gdy miasto w 70% uległo zniszczeniu? W oparciu o wywiady dziennikarskie i zapisy kronikarskie ks. A. Kielbasa konstatuje, że klasztor wraz ze szpitalem uratowały Siostry Boromeuszki, a zwłaszcza ich przełożona S. Konstancyja Herman. Wartościowe są te partie artykułu, które mówią o wspólnym losie i wzajemnych kontaktach ludności polskiej i niemieckiej w Trzebnicy.

B. Jungnitz w artykule *Duszpasterz trudnego okresu* przypomniał sympatyczną postać proboszcza z Ujazdu Górnego, ks. G. Steuera, jego współpracę z polską ludnością, i opiekę ze strony tejże ludności nad chorym na tyfus proboszczem (s. 121–141). K. Guth podjął problem *pielgrzymowania do Częstochowy i na Górę Św. Anny* w aspekcie *fenomenu kultury narodowej i uniwersalnej w dzisiejszej Polsce* (s. 143–151). Autor akcentuje historyczne znaczenie etapu historycznego i religijnego Częstochowy. W okresie wojen szwedzkich w XVII stuleciu i w okresie Polski komunistycznej po 1945 r. Jasna Góra urosła do rangi symbolu religijnego i narodowego. Natomiast Góra Św. Anny charakter narodowy dla Śląska otrzymała dopiero w XX w. Studium o znaczeniu Jasnej Góry jest, niestety, powierzchowne i niepogłębione. Autor bowiem prawie nie zna bogatej, polskiej literatury tematu, zwłaszcza podstawowej rozprawy w tym zakresie o. Sz. Z. Jabłońskiego², oraz syntetyzującej rozprawy o. S. Szafranica³.

G. J. Zieberiz w artykule pt. *Krytycznie, ale lojalnie* przedstawił wkład słynnego patrologa wrocławskiego o. Bartholda Altanera do problemu dogmatyzacji doktryny o Wniebowzięciu NMP (s. 153–168). Czytelnika polskiego interesuje bardziej artykuł N. Conrada pt. *Drogi kształcenia między Śląskiem a Wiedniem* (s. 169–214). Autor stwierdza, że pomimo przynależności Śląska do Monarchii Hab-

sburskiej w latach 1526–1742, młodzież ze Śląska niewiele korzystała z wyższych studiów w Wiedniu. Korzystała z nich nade wszystko młodzież katolicka, mniej lub prawie wcale młodzież protestancka. Wpływ Śląska na szkolnictwo średnie w Monarchii Habsburskiej i Królestwie Pruskim dokonał się głównie poprzez *metodę żagańską* opata Jana Ignacego Felbingera. Wpływy tej metody, trzeba dodać, sięgały również na ziemie polskie pod zaborem austriackim⁴.

Mały przyczynek badawczy Jana Drabiny pt. *Wrocławscy kanonicy jako papiescy dyplomaci w okresie schizmy chrześcijańskiej (1378–1417)*, jest wyjątkiem z książki tegoż Autora pt. *Kontakty papiestwa z Polską 1379–1417 w latach wielkiej schizmy zachodniej*⁵. Jest to studium oparte głównie na archiwaliach watykańskich. H. Patzelt w krótkim artykule zajął się dziejami benedyktynów w Orłowej na Zaloziu (s. 215–223). Artykuł jest zbyt lakoniczny, by Autor mógł w nim coś więcej powiedzieć o dziejach tego klasztoru. Dalsze artykuły, to krótka rozprawa E. Waltera pt. *Dlaczego św. Jan Kapistran (†1456) nazwał Wrocław swoim miastem?* (s. 225–236), oraz H. Neubacha – *Kapituła wrocławska w opinii rządu pruskiego w roku 1809* (s. 237–244). Oczywiście postawa kanoników wrocławskich była Prusom przychylna, dlatego byli oni zaleceni przez władze pruskie na wakujące stolice biskupie. Ale żaden z nich nie osiągnął tego urzędu w Prusach, a sam Wrocław był obsadzany przez kandydatów również z Niemiec. Kilka dalszych, drobnych artykułów w dziale „Miscellen”, wraz z różnymi komunikatami, indeksem osób i miejscowości, wypełnia treść omawianego tomu „Archivu”.

Oceniając ogólnie 50 tom „Archivu” trzeba podkreślić, że redaktor, ks. J. Köhler, coraz częściej sięga do współpracy z autorami polskimi, co niewątpliwie wzbogaca prezentowaną problematykę badawczą czasopisma. Trzeba też podkreślić, że problematyka ta dotyczy głównie czasów najnowszych. Niemniej każdy tom „Archivu” wzbogaca naszą wiedzę o kościelnych dziejach i Śląska i diecezji wrocławskiej.

⁴ W. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Maryi Teresy*, t. 2, Kraków 1909 s. 184–188 nn.

⁵ Kraków 1993.

¹ W. Urban, *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, Lublin 1965 s. 522.

² Sz. Z. Jabłoński, *Jasna Góra. Ośrodek kultu maryjnego (1864–1914)*, Lublin 1984.

³ S. Szafraniec, *Jasna Góra. Studium z dziejów kultu M. B. Częstochowskiej*, w: *Sacrum Poloniae Millennium*, t. 4, Rzym 1957 s. 9–68.